

IZLET

Jednog jutra neki izletnici, vrlo markantne ličnosti, sa fotokamerama oko vrata i crnim naočarima protiv sunca na očima, a dosta ukusno obučeni, iskraše se na peskovitu obalu legendarnog predela. Izgleda da su bili iznenađeni izvrsnošću slike koja se pred njima pružila. Kao da u onom svetu iz kojeg su došli tako nešto nije postojalo. Bila je to grupa filozofa i pisaca, koji su koristili neki retki priliku da posete čuveni Had — carstvo seni, carstvo bezličnih. Covečije ljubopitstvo je još jednom nadviđalo. Želja za saznanjem jača je od straha smrtnog, još je jednom jedna čovekova slabost savladala drugu.

Hadovo carstvo mrtvih je predeo iz koga se ne vraća niko sem raznih Odiseja i litalica kojima i inače nije mesto ovde. Tu borave svi oni koje je trebalo poznavati, pre svega Homer sam, pa njegovi junaci Ahil, Ajaks, Agamemnon. Helena i Kikitejstra, kćeri Iabuda, od njihovih predaka Belerofon, Herakle (trijput stvarani), Tesoj i svi odlični: Platon, Pitagora Sokrat i svi slavni Heleni, a drugih je daleko više. To je jedan svet odličnih i ništavnih.

Sada je bio čas kada su se senke njihove nalazile još na drugom kraju ostrva i lutale neprijatnim šumama. Obala je bila pušta i bezlična. Ovakve posetioce to svakako nije uznemiravalo, oni su uglavnom sve ovo sličnim i zamisljali.

— Gospodo, ovaj crni pesak dostojan je one predstave koju sam o svemu o tome u ranije imao, reče jedan filozof. Bilo je sasvim slabo svetlo i svi pesak izgledao je još sasvim crn, sasvim crno.

— Uglavnom, potvrdiše pisci.

— Odjednom, začu se neka tutnjava od gore. Oni pogledaše, a to se umesto sunca kotrljalo, praćen kao munje dugim varnicama; jedan ogroman kamen. Pod njim je sve prskalo i kidalo se. Bilo je to radanje nekog opasnog crnog sunca na zapadu sveta. Jedna strahota više za duše mirnih izletnika.

— Bežimo, viknuše umetnici, ovi će nas satrati. I oni se rastrčase po žalu jer u more nisu mogli; ali kamen koji je divlje jurio niz padinu planine usporio je na peščanim dihanja i zaustavio se nedaleko od mora. Smirilo se blizu jutarnjih talasa koji su se utipjali u pesak.

Kada su se sabrali i okupili nedaleko od stene, potpuno okrugle kao lopta i crne, pomalo opaljene vatrom, koja je još mrisala na lomljeni kamen, putnici ka vrhu brda ugledaše jednog snažnog, mišićavog čoveka koji se jasno otcrtavao na svetlosti što se slutila iza njega. Bilo je to neko čudno nebo iza njegovih leđa, neko nebo živo, ozareno vatrom. On je bio obučen u kožu sablasnog tigra, upravo, bio je opasan njome. To je Sisif, sin Eolov, lukavač i prepređanik, vanbračni otac Ulisov. On se to ukazao na vrhu planine, božanski lep i strašan.

Putnike utrhvati panika i prođe ježa kada ugledaše gotovo pred sobom jaku i razvijenu ljudinu, divlju i strasnu, jer niz padinu brega Sisif se spuštao prema njima, ali ih tako sličuše i objijene na pesku ne primeti. Očito, on je u sebi imao drugi i bolji pogled.

On pride moru, umi se i njime pokvasi svoje mišice, zatim zaroni u pesku. Kao neka divlja zver irktao je izranjajući iz talasa koje je sam pravio. Bilo je to više divljanje ogromnog morša nego kupanje čoveka. Iskupaš se, izade iz mora i pođe prečma ogromnoj crnoj lopti. Tada tek ugleda one koji su zbljenzni posmatrali njegovu božansku igru. Osmotri ih pažljivo i reče:

— O smešni stranci, koji vas bog u ovaj mrtvi kraj dovede. Nije li vas moj otac, nekim pogrešnim vetrom, nateo na ove crne niti proletolega kraja? Zar je bogovima ponestalo smisla za meru i poredak? Putnici jedva razumeše šta je rekao, jer govorio je nekim starim nepravilnim helenskim jezikom, divljim, nalik rezanju.

— Ne, Sisife, reče jedan od njih, mi smo sami došli dovede, doplovili smo u Had da bismo saznali veličinu tvoje večne patnje.

— O ludi čoveče, ja jesam Sisif, ali u ovome postojanju ne znam ni za kakvu patnju.

— Zar ti nisi osuđen?

— Ne, zar ne vidite kako izgledam. Ovakav nisam bio ni u onom svetu praotaca. — Mir na njegovom licu govorio je o neizmernoj lepoti koja je verovatno u njemu. — Pa ipak lepo je da ste me posetili, lepo je da me se neko seća posle toliko vremena. No, tako mi Diva, ružni putnici, Diva koji vas je ovamo doveo, zašto mislite da sam ja izložen muci. Zar se gore misli da je Sisif osuđen.

— Sisife, zar nije težak taj kamen, što ga uz padinu guraš u nebo?

— On je čitao zagledan u vrhove planina.

— A znoj na tvome čelu, a napor u mišićima? Zar to nije patnja?

— Ne, stranci, nije to muka. Muka nikad nije ovde. Muka je gore, na Olimpu, ona je u Divu a ne u meni. Muka je u vama, jer mislite na nju. Taj kamen, istina je, godinama guram i onda kada ga iznesem vidim da to nije ono što bih želeo, i tada ga puštam dole. To je zadovoljstvo.

— Ali ti to činiš po osudi Zevsovoj.

— Zevs je osuđen!

— Kako misliš?

— Pa on sve zna, on sve vidi i sve čuje i kad spava i kad je u postelji. Here ili neke smrtnice žena, a ima li strašnijeg od toga da i u ljubavnom grču znaš za postojanje nekog drugog. Zevs mora sve da vidi i svuda da bude. To je večna muka jer jedino je on večan. A ovo guranje kamenja, to nije ništa. To je ništavna igra, a i nju Div trpi, jer on daje snagu i život, jer on pokreće. Ovo se ne mučim ja, već on koji bdi nada mnom. On me čuva, on mi daje i oduzima volju, on meri i broji moje korake. Pogledajte taj kamen, on je gladak od trenja, možete se u njemu ogledati, istina vaša leća će u njemu biti izobličena još više, taj kamen je izgledao Div svojom mukom, svojom voljom za gospodarstvom, a ne Sisif. Zar vi verujete u takvog Sisifa? Ne, mali stranci. Muka je u onome koji teži, koji želi da očuva moć i vlast nad svetom, muka je u onome koji se čuva. Sisif je samo jedan mali čovek.

— Da, ali mi dobro znamo da to nije baš tako. Tebi je sigurno postalo strašno i bolno to večno ponavljanje iste radnje?

— Ne, iste radnje nema, kao ni istih ljudi, ni oblaka istih na nebu. Istina, nekada je ovaj kamen bio obična crna stena, a sada je pred vama divna kamena lopta. Nekada je ovaj Sisif bio umoran i bolestan, ali sada je miran i radostan, večnost vase patnje ga raduje. Oproštile, reče zatim, osećam, Div me goni na rad i ja ću raditi taj besmisleni posao, ali ja ću vam se vratiti, ako vas još bude bilo.

On tada pride neprirodno lopti i opude se jedina o nju, ona se pomakne nazad, on se tada okrenu, držeci je sve vreme rukama da se ne vrati u ležiste i poče da je gura ka planini. U pesku je ostajao trag, mali utaban put u kome se nisu poznavali Sisifovi koraci. On dogura kamen do podnožja planine, ne sa osobitim naporom, ali tada otpoče ono što smo mi nazvali mukom. On se ponovo plećima okrenu kamenu, opre se o tle, i poče da ga

gura. Očigledno bio je to ogroman napor ali on je napredovao. Znoj se sivao sa njega, ali se u njegovim očima bio začudo mir, neka božanska lepota, kao da se ništa ne događa. Kao da je on bio pomiren s tim da je njegov posao uzaludan.

Polaak, tračeci napodnožje puteve, on se približavao vrhu planine. Oko podna već je bio sasvim gore. Izletnici su očekivali da vide šta će se dogoditi. Sisif izgura kamen na jedan plato i zaustavi se. Sede kraj njega da se odmore. Gledata je nekak u daljinu, sasvim daleko u krajnje obale nekog sveta koje su se penile i šumele. Pride zatim kamenu i gurnu ga niz planinu. Kamen se uz tutnjavu spuštao ka moru.

— O čudni stranci, reče tog popodneva kada je bio išao dole, kako ste vi smešni kad mislite da je moj posao uzaludan. Jeste, ali nije uzaludna moja misao. To ste svakako zaboravili. Pitate se sigurno zašto sam ga ja gurnuo niz padinu. A šta biste vi uradili da ste na mome mestu? Istina, mogao sam ga ostaviti gore i on bi tu stajao večno, i Zevs ne bi došao da ga gurne jer to nije njegov posao, ali šta bi bilo sa mnom, moj bi posao bio završen. Had bi postao očajnom za mene strašniji nego što jeste, jer postalo bi tada sve bez smisla i sve prazno, a to je užas i Zevs mi dao ne bi tada mira, dosudio bi novu muku, muku samooce i dosade, jer bi moj posao bio završen. Ovakvo, gurati kamen gore i spuštati ga, ima nekog smisla, jer to je ispunjeno neprestanim razmišljanjem, to je uzemiravanje Diva i podsećanje na sebe. Sada je vreme ručiku i on je za trpezom olimpskom uzemiren tutnjavom ovog kamena. On sada misli na mene, a to je moj smisao, njega treba mučiti, da nas ne bi zaboravio. O, zamislite strahotu završenog posla. Bogovi su tada zadovoljni i iz zahvalnosti nam ne daju novi, tada ostajemo sami i zaboravljeni. Budimo daleko od toga. O, vi već mislite, to Sisif lukavač izmišlja, ja znam da svi tako misle o meni. Ne, nikakvo, jer ovo je zaista istina, drugačije meni ne bi ni došlo u misao. Ovu muku ovde lamisio sam ja sam, jer tako je red ovde, svako za sebe traži muku od šore, muku koju sam sebi nameni i svaka je pravedna i po merit.

Izletnici su opet posmatrali kako se Sisif osvežava u moru. Dobijao se utisak da je on ipak živ čovek, kao i svi oni, a ne duh podvrgnut patnji.

— Sisife, reče jedan od njih pošto ga je fotografisao, zar vam ipak nije strašno što će sve ovo beskrajno da traje? Zar vas to ne obespekuje?

— Nikako, istina je da će ovo da traje večno ili bar doneko dok neki drugi bogovi ne dođu na vlast, možda još duže, jer Had je večan i ova sudbina koju sam odabrao večna je, a oproštenja nema, ali ne treba zaboraviti da je večno i ono zadovoljstvo razmišljanja, koje osećam u svemu ovome. To je moje pravo. Zadoljstvo kada uspeh da pomaknem kamen naviše, kada ga doguram do gore ili kad slušam tutnjavu dok se on spušta. O, večno je zadovoljstvo koje mi pruža more. Večno je zadovoljstvo i sama misao da je i Zevs na isto osuđen jer smo u večnosti svi jednaki, i gospodari i robovi. O, nejaki i nežni stranci, zar nije dovoljna i sama pomisao da je ovo večno pa da mi to pruži snagu da nastavim dalje. Vi me ne razumete. Vi ste svakako iz nekog neslavnog i neumnog kraja kad ne možete shvatiti da je ovo jedini način i da sam ja samo ovako sažan i moćan. Znoj na mome čelu samo je znak da sam ja postojim, a to je dovoljno. O, stranci, vi mislite da sa za poludeti, kad tako govorim, možda i jesam, ali govorim istinu. Ipak nisam. Ono što se sa mnom događa samo je igra božanskih sila, a božanskih sila, kada se dobro razmisli, nema. Postoji samo večnost, a u beskraju postoji je sve suviše sitno da bi se moglo dobro raspoznati i odrediti. Postoji samu večnost, kao što je samo ona i postojala, kao što se i nastavlja. Ona je uzrok i posledica, ona je delo. I zar onda očekujete od mene da verujem da je ovo što se događa istina. O, ne. To je sve suviše sitno da bi se moglo primiti za istinu.

On se tada približi kamenu, podupre se i počne da ga gura; izletnici su pogruženo čitali ne shvatajući suštinu varke. Jer varka je bila dostojna Sisifa, večta i ne-shvatljiva.

socijalizam i visokorazvijene zemlje

(NASTAVAK SA PRVE STRANE)

od posjedničke sitnoburžoazke. A to je zahtjev da prestane da bude tući instrument i dio golemog državno-tehničkog stroja, izgubljen u smotonjnj svakodnevnom poslu, nego da postane i stvaran akter i upravljač. A tu je upravo i najveća mogućnost historijskog djelovanja socijalističkog iskustva.

Medutim, postoji još jedan gotovo važniji momenat, koji silinom svog razvoja postavlja, a u budućnosti će sve više postavlja, problem novih odnosa na dnevni red historije.

Daljnji suvremeni procesi u nauci i tehnologiji, s razvojem nuklearne energije, elektronike, automatizacije, postavljaju će pred društvo takve probleme da neće biti nimalo važno šta ovaj ili onaj pripadnik radničke klase misli o svemu, nego, kako je pisao još odavna Marx, šta on mora činiti.

Radi se prvenstveno o tome da navedeni naučni rezultati i tehnološki procesi postavljaju danas pred čovečanstvo veoma jasnu perspektivu: potrebu radikalnog skraćanja radnog vremena, kao i reduciranja nekvalficirane radne snage na minimum. U ovim pro-

cesima se zapravo nalazi tehnološka osnova prevladavanja klasnog društva, što nam ujedno i govori da historijski za ove procese, već iz tih razloga, ne može biti zainteresirana buržoaska klasa. Medutim, to ne znači da u određenim periodima neće i dobar dio radničke klase biti projev ovakvih procesa — iz razloga što joj buržoasko društvo nije, i ne može, osigurati normalan prelaz na ne novo strukturu. Bojazan od besposlice je sasvim realna i opravdana, i jedino društvo kao cjelina može ovaj problem riješiti na zadovoljavajući način.

Ali — to je samo jedan razlog, koji nam pokazuje koja je strana društva realno zainteresirana za ovim progresivnim kretanjima i historijski mora biti nosilac ovih tendencija. Buržoazija to ne može biti još iz najmanje dva razloga: prvi je što ovi procesi dovode na padu profite stope i, što je još važnije, do takvih radikalnih zahvata u strukturu suvremenog društva, koji u krajnjim konsekvencijama dokidaju privilegij buržoazije kao dominantne klase.

Koje su zapravo neminovne posljedice ovog procesa, koji će se prije ili kasnije morati ostvariti u razvoju suvremenih društava? Navedimo barem dva momenta o kojima treba razmisлити.

U prvom redu sve veća zamjena manuelnog rada suvremenim automatskim strojem uvjetuje da će u buduću nekvalficirana, grubo radna snaga biti potrebna u minimalnom opsegu. Od „radnika“ će se sve više zahtijevati da bude određeni stručnjak i specij-

jalno obrazovan; kulturni nivo ovog sloja radnih ljudi morat će se uveliko podići, tj. oni će po svojoj strukturi biti ljudi sa srednjom ili višom stručnom spremom. Armija manuelnih radnika prestaje historijski da egzistira i zamjenjuje se armijom kvalificiranih stručnjaka vezanih samo jednim dijelom u proizvodnju. Jer, skraćenje radnog dana omogućava im da se dalje usavršavaju i organiziraju to svoje vrijeme na najrazličitije načine.

Sve ovo znači veoma snažno prestrukturiranje društva ne samo s obzirom na kategorije njegovih pripadnika, nego i s obzirom na sredstva koja će te obrazovne procese omogućavati. Ulaganja u prosvjetno-naučnokulturne organizacije će se morati toliko povećati da to prelazi i koncepcije i interese i mogućnosti buržoazije kao klase. Za to je sposobna ili država (u razvoju suvremenog kapitalizma) ili socijalizam kao novi oblik društvenih odnosa.

Društvo će ovome morati da pribjegne ne samo iz potreba za drugačijim profilom kadrova u proizvodnji i ostalim društvenim službama, nego i zbog toga što se neće moći ljudi, sa još prihvatljivom primativnom duhovnom strukturom i kulturnom, prepustiti razornom djelovanju slobodnog vremena. Prepustiti neobrazovane mase raznim besciljnim življavanjima, što suvremena civilizacija raznim sredstvima omogućuje, značilo bi stvoriti takvu anarhiju, probleme i teškoće koje bi društvo moglo riješiti opet samo na taj način da stvori drugačije strukturiranu ličnost.

Buduće društvo, pa čak i neposredni razvoj koji je pred nama, jest društvo koje počiva na naučnim i širokim kulturnim temeljima. Bez polivalentne i polikulturne ličnosti, što je jedina garancija razvoja i ispoljavanja one velike, kreativne i plemenite strane ljudskog bića, nema rješavanja nij suvremenih procesa unutar modernog kapitalizma, a još manje socijalizma.

Socijalizam je historijski u prednosti, jer je sa svoje putanje uklonio glavnu prepreku: buržoasku klasu koja je zainteresirana za konzerviranje odnosa kakvi jesu. Samo ne smije dopustiti da se, ni za kraci vremenski period, deformira u birokratsko-fetohokratsku organizaciju koja za mnoge od ovih humanih procesa neće imati mnogo smisla. Već je jedino iskustvo u tom pogledu dobiveno. Odnos jednog tipa birokratiziranog socijalizma prema čovjeku i kulturni poznat je, kao i tragične posljedice. Kulturni i naučni razvoj, ta osnova suvremene civilizacije i njen preduslov, ne može se propisivati piti jednodobavno određivati. Čovjek, a naročito suvremeni, svoj smisao može imati samo u daljem razvijanju svoje množanosti, palivanjenosti, slobode i kreativnosti.

Sloboda njegovih mislonih i emocionalnih tokova je njegov stvarni historijski život. Svako tutorisanje i reglamentiranje samog je isušivanje onih sokova koji omogućuju stvarni život ovog divnog fenomena prirode koji se zove historija.

Predrag VRANICKI